

Kildebank til Jødiske stemmer fra Holocaust

Vi gjorde også modstand

Tema 6

At smugle folk over grænser – var at gøre modstand

Denne kildebank består af uddrag af forskellige europæiske jødiske kilder til Holocaust. Uddragene er gengivet med tilladelse fra rettighedshavere, og må ikke anvendes i andre sammenhænge uden indgåelse af ny aftale herom. Redaktionen har bestræbt sig på at finde frem til alle rettighedshaverne. Skulle nogen mangle, kontakt venligst redaktionen.

At smugle et brød var at gøre modstand
At undervise i hemmelighed var at gøre modstand
At samle informationer og udbrede illegalt nyhedsbreve var at gøre modstand
At advare og nedbryde illusioner var at gøre modstand
At redde en Torah-rulle – var at gøre modstand
At smugle folk over grænser – var at gøre modstand
At nedskrive begivenheder og skjule optegnelserne var at gøre modstand
At hjælpe mennesker i nød var at gøre modstand
At stå med tomme hænder imod morderne – var at gøre modstand
At gøre oprør i dødslejrene – var at gøre modstand
At rejse sig i ghettoerne – var at gøre modstand
At fastholde sin menneskelighed var at gøre modstand
At skjule sig var at gøre modstand
At flygte fra ghettoen og leve som partisan – var at gøre modstand
At lytte til musik – var at gøre modstand
At sabotere nazisterne – var at gøre modstand

Digt af Haim Guri & Monia Avrahami:

Opstandens ansigter, (oversat af Therkel Stræde) fra [det israelske ghettokæmpermuseum Beit Lohamei Haghettaots hjemmeside](#)

At smugle folk over grænser – var at gøre modstand

Kontekst

Mange jøder ønskede at flygte i sikkerhed for nazisternes jødehad og jødeforfølgelser. Men for mange jøder var flugt umulig. Det var svært at finde steder at flygte hen. Det meste af Europa var enten besat eller samarbejdede med Nazityskland. Alligevel forsøgte jøder at flygte og/eller at hjælpe andre ved at smugle dem over grænser til steder langt fra nazisternes magt.

Til forskel fra andre steder i det besatte Europa formåede den danske regering på grund af samarbejdspolitikken at holde hånden over de danske jøder. Danskere blev heller ikke straffet med døden for at hjælpe danske jøder. Mens jøder fra hele Europa systematisk blev pågrebet og sendt til ghettoerne og udryddelseslejrene i Østeuropa, levede de danske jøder et forholdsvist normalt liv som danske borgere, selvom Danmark var besat af Tyskland. I august 1943 brød samarbejdspolitikken dog sammen, og den danske regering trådte tilbage. Hermed var de danske jøder ikke længere beskyttet, og tyskerne gik i gang med at forberede en aktion for at fange de danske jøder. Planen blev lækket, så hovedparten af de danske jøder blev advaret og nåede at flygte til Sverige.

Andre steder i det besatte Europa forsøgte jøder også at flygte. Det var forbundet med stor usikkerhed og fare for alle de involverede. Mislykkede flugtforsøg fra ghettoer og kz-lejre betød ofte pinefulde offentlige henrettelser af den pågrebne jøde. Havde man held med at flygte, kunne nazisternes straf være, at den flygtedes familie og venner blev henrettet. Flugt var derfor forbundet med svære dilemmaer.

Salo Wassermann (f. 1925, d. 2021) var dansk jøde fra København og 18 år gammel, da han og familien hørte rygter om en de tyske planer om at fange de danske jøder.

I et senere videointerview fortæller Salo Wassermann om flugten til Sverige.

Videointerview med Salo Wassermann om flugten til Sverige

"Min far sagde: "Jeg skal sgu ikke til Sverige, hvad skal jeg til Sverige efter? Jeg har ikke noget at gøre der, jeg har min forretning her, mit hus og min lejlighed her i København."

Min mor mente jo, at vi burde flygte til Sverige. [...]

Lørdag den 2. oktober (1943) stod så i samtlige Københavns aviser, at tyskerne havde altså nu renset Danmark for jøder. Så blev min far klar over, at der var noget sandhed over det der. [...]

Så sagde min far, at han var nødt til at tage ind til byen. Der var noget han skulle ordne i forretningen.

Så sagde min mors to brødre, at det skulle de også, og så tog de der tre mænd afsted til København. Så så vi dem ikke mere. [...]

Så tog vi (Salo og moren) afsted til Snekkersten, der blev vi puttet ind i et andet hus. Så kom de og sagde: "Nu skal I gå ned til havnen".

Der gik vi så, og da vi kom ned på Strandvejen, så var der nogen der råbte: "Tilbage, tilbage, skynd jer tilbage, Gestapo er på vej!".

Vi var ikke kommet ret langt, før de råbte igen: "Kom tilbage, kom bare". [...]

Så kom vi ned til havnen, og der lå så en fiskekutter med motoren i fuld gang. Jeg var den sidste der sprang ombord i båden. [...] Så var vi reddet. Og så skulle de andre komme bagefter.

Så sad vi bare og ventede i Helsingborg (i Sverige). [...]

På tredjedagen dukkede pludselig en af mine fætre op.

Han var helt ødelagt, han var svømmet det sidste stykke vej.

Han var rejst sammen med de andre (Salos far og farbrødre). Da der ikke var nogen båd i Snekkersten, så vidste de ikke, hvad de skulle gøre. Så havde de fundet to unge fiskere et andet sted i Espergærde, og de var villige til at ro dem over.

De druknede alle sammen."³¹

<p>Hvilke overvejelser gjorde Salo og hans familie sig om at flygte til Sverige?</p>	
<p>Hvad skete der med Salo og hans familie? Hvad fortæller det om risikoen ved at flygte?</p>	
<p>Hvordan tror I, at Salo har det med familiens flugt til Sverige?</p>	

Hanna Skop (f. 1932) var 11 år gammel, da hun i 1943 flygtede til Sverige med sin familie fra København. Familien blev skilt under flugten, og Hannah boede i en periode alene hos skolekammeraten Tove.

Hanna fortæller i et senere videointerview om flugten til Sverige.

Videointerview med Hanna Skop om flugten til Sverige

"Jeg var parat til at tage af sted (fra Tove), da der kommer en dame op.

Hun kigger så på mig, så siger hun: "Sæt fletningerne op under din hue!". Det gør jeg så. Så siger hun: "Det er endnu værre!"

Så siger hun til mig: "Vi kører i en taxi nu, og når du ser nogle tyske soldater, så skal du dukke dig!"

Så kørte vi længe og ankom til Hedehusene (by tæt ved Roskilde).

I Hedehusene mødtes jeg så med min lillebror. Her bliver vi modtaget af en lærerfamilie, som er os fuldkommen ukendte. Der får vi så at vide, at der skal vi blive, til vi bliver hentet. [...]

En skønne dag kommer der en person, en ukendt person, som siger til os, at vi ville blive hentet næste dag, og at vi skal køre med tog. Hun siger også, at: "det er muligt, at I vil se jeres mor eller jeres bror i toget, men hvis I gør det, så må I ikke give jer til kende!"

Vi bliver så hentet næste dag og bliver sat på toget sammen med damen. Og så kører vi ellers i et tog, der er stopfyldt med tyske soldater mod Holbæk.

Da vi kommer til havnen, så ser vi min storebror og min mor. Det bliver ikke noget stormende gensyn, som man måske ville have gjort i en hverdagssituation. På en eller anden måde har vi været meget opsatte på at holde skansen.

Jeg spørger mig selv, hvor er min far henne? Men, jeg spørger ikke.

I havnen bliver vi så gemt i en port. Så får vi nogle nye instrukser: "Når jeg siger gå, så skal I gå, og I skal skynde jer!"

Der går en vagt på havnen, og når han har vendt ryggen til, så bliver vi ført over og lagt ned i lasten.

Det var sådan en meget kold og stormfuld oktobernat. Overfarten tog meget lang tid.

Eftersom vi først kom i midten af oktober, så var de kendte flugtruter afsløret, og vi måtte en anden vej rundt.

Vi sejlede, og vi sejlede, og vi sejlede. Det var en meget lang nat. Jeg mener, at vi ankom til Höganäs (i Sverige) ved en 7-tiden.

På kajen der står min far, og han har altså stået der hver dag i 14 dage hver morgen. Gensynet med min far var bevæget, sådan vil jeg sige det."³²

Hvordan lykkedes det Hanna at flygte til Sverige?	
Hvordan tror I, at det har været for Hanna og hendes lillebror? Eller for deres forældre?	
Hvad fortæller Hannas historie om det at flygte som jødisk familie fra Danmark?	

På hjemmesiden www.folkedrab.dk kan I se flere korte videointerviews med danske jøder, der fortæller om flugten til Sverige på: [Film om flugten til Sverige | folkedrab.dk](#)

Anne Frank (f. 1929, d. 1945) gik i juli 1942 under jorden i et baghus i Amsterdam i Holland med resten af sin familie. Her boede de i skjul frem til 4. august 1944, hvor de blev opdaget og sendt til Auschwitz.

Anne Frank førte dagbog, mens hun levede i skjul. Her overvejede Anne også flugt, især når hun hørte luftalarmer, bombelarm og pistolskud fra det omgivende og besatte Amsterdam.

Anne Frank, dagbogsnotater, sommer 1943

1. maj 1943

"I nat har jeg fire gange pakket de nødvendige ting, så voldsomt blev der skudt.

I dag har jeg pakket en lille kuffert med det nødvendige, hvis vi skulle blive nødt til at flygte.

Men som mor så rigtig siger: >> Hvor vil du flygte hen? <<

26. juli 1943

Klokken var lidt i to; halv tre var Margot færdig med sit kontorarbejde; hun havde endnu ikke ryddet sine sager sammen, da sirenerne lød, for vi havde ikke været ovenpå i fem minutter, før de begyndte at skyde så kraftigt, at vi stillede os ude i gangen.

Og så rystede huset, og bomberne faldt.

Jeg holdt min flugttaske tæt knuget ind til mig, mere for at have noget at holde fast i end for at kunne flygte, for vi kan jo alligevel ikke gå ud herfra; og skulle det gå så galt, er gaden lige så livsfarlig for os, som et bombardement er."³³

Hvilke tanker om flugt gjorde Anne Frank sig?	
Hvad fortæller det om hendes situation som hollandsk jøde i skjul?	

Ana Novac, (f. 1929 – d. 2010), var rumænsk jøde, som gik på den jødiske skole i byen Miskolc i Ungarn. Da Nazityskland i 1944 overtog kontrollen med Ungarn, blev Ana placeret i en ghetto. Herfra blev hun sendt videre til kz-lejren Auschwitz.

Før deportationen til Auschwitz havde Ana flere gange uden held forsøgt at flygte fra ghettoen og de systematiske deportationer. I Auschwitz begyndte hun at føre dagbog. I september 1944 bestak hun en vagt til at smugle dagbogen ud af lejren.

Ana Novacs dagbog, 1944

"Jeg forsøgte flere gange at stikke af.

De fangede mig igen.

Alt det husker jeg kun flygtigt.

Det eneste, jeg nok aldrig vil glemme, er det øjeblik efter min sidste flugt, da jeg stoppede med at ville redde mig selv, at ville noget som helst, og også at det var et øjeblik af dyb lettelse og fred.

Præcis det øjeblik på teglværket, da jeg opdagede, at der var sort af mennesker, og hvor jeg sagde til mig selv; "Hvor end de tager hen, tager jeg med; det, der vil ske for dem, skal ske for mig".

Måske er det denne dybe træthed, der er skyld i, at jeg ikke længere husker togvognene, at jeg ikke husker noget som helst før lejrens Waschraum^e, som om jeg var på orlov fra mig selv, bedøvet.¹³⁴

<p>Hvorfor flygtede Ana, og hvorfor tror I, at Ana til sidst opgav at flygte?</p>	
<p>Hvilke følelser havde Ana, da hun opgav at flygte, og hvad fortæller det om de forhold, Ana levede under?</p>	

^e Lejrens vaskerum, hvor de fanger, der ikke blev udvagt til gaskamrene ved ankomst, blev gennet hen og vasket, kronraget og uddelt fangetøj.

Alexander Princz var polsk fange i Auschwitz. Under Auschwitz-retssagen i 1963-1965 vidnede han om, hvordan en jødisk medfange ved navn Engel havde forsøgt at flygte fra lejren, men var blevet pågrebet.

Alexander Princz' vidnesbyrd om Engels' straf for at flygte

"Hele lejren skulle træde an.

Netop på det tidspunkt var flere fangeflugter lykkedes.

Der skulle nu statueres et afskrækkende eksempel.

Alle arbejdskolonner skulle rykke tidligere tilbage i lejren.

Foran køkkenet blev der opstillet en galge.

Jeg stod på hjørnet.

Engel blev ført frem, og et eller andet blev læst op, jeg forstod ikke hvad.

En gruppe SS-folk var til stede, også Kaduk. Jakob fra bunkeren var der ligeledes.

Engel fik torvet lagt om halsen, og skamlen under hans fødder blev væltet."³⁵

Hvorfor valgte tyskerne at henrette Engel foran alle lejrens fanger?	
Hvilken effekt tror I, at det havde?	

Shlomo Venezia (f. 1923, d. 2012) var græsk-italiensk jøde. Han blev i 1944 deporteret til Auschwitz, hvor han blev en del af Sonderkommandoen. Her arbejdede han i lejrens gaskamre og krematorier, hvor han dagligt blev vidne til massedrab.

Shlomo var en af ganske få sonderkommandoer, der overlevede Holocaust. Shlomo udgav senere sine erindringer. I bogen fortæller han bl.a. om, hvordan en medfange, Herrera, forsøgte at flygte, men blev skudt.

Shlomo Venezias erindring om Herreras mislykkede flugtforsøg

"Hvad Herrera angik, blev han bragt tilbage for at blive obduceret.

Efter obduktionen blev hans fuldstændigt sønderdelte og skamferede krop udstillet på et bord i krematoriets gård.

De tvang os til at gå forbi bordet og se vores kammerats mishandlede og uigenkendelige ansigt.

Tyskerne var meget spændte den dag, og hvis man vendte blikket væk, blev man slået med en stav."36

Hvad er der sket med Herrera?	
Hvorfor ville tyskerne gerne have, at Shlomo og de andre fanger skulle se liget af Herrera?	
Hvilken effekt tror I, det havde for Shlomo og de andre?	